

JEAN POUILLOUX, *Choix d'inscriptions grecques. Textes, traductions et notes* (Bibliothèque de la Faculté des Lettres de Lyon. Travaux de l'Institut d'Épigraphie grecque). Paris, « Les Belles Lettres », 1960. 195 p. in 8°.

În mai multe rînduri și din mai multe părți s-a semnalat în ultima vreme — pentru a o regreta — tendința ca studiile de epigrafie să devină o specialitate esoterică, rezervată în primul rînd, dacă nu în chip exclusiv, puținilor specialiști ce o prețuiesc și o cultivă. Marea majoritate a « clasicistilor » (și nu mă gîndesc numai la începători, dar și la filologi cu serioase state de serviciu) n-au — în cursul unei oricît de lungi cariere — decît contacte sporadice cu inscripțiile, al căror interes sînt departe de a-l bănuși și a căror mulțime îi descurajează.

Situația e încă și mai puțin satisfăcătoare cînd e vorba de studenți, pe care totul îi înclină spre ignorarea acestei categorii de documente, începînd cu cunoașterea imperfectă a limbilor latină ori greacă și sfîrșind cu anevoința procurării colecțiilor de texte, scumpe și rare. Pentru a remedia fie și în parte acest inconvenient a fost întocmită lucrarea pe care o semnalez, prima publicație a Institutului de Epigrafie greacă al Facultății de Litere din Lyon, întocmită cu colaborarea tuturor membrilor Institutului, sub conducerea lui Jean Pouilloux, profesor de literatură greacă la acea Universitate și epigrafist cu renume, cunoscut ca autor al unor deosebit de importante studii consacrate insulei Thasos (*Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos*: vol. I, Paris, 1954; vol. II, în colaborare cu Christiane Dunant, Paris, 1958). Cum se exprimă cuvîntul-înainte al culegerii, « ce livre n'a jamais eu d'autre prétention que d'apporter à un étudiant d'Histoire ou de Lettres classiques un ensemble de textes qu'il pût lire sans peine. Nous avons voulu réunir essentiellement des textes complets dont la diversité pouvait éveiller les curiosités, ouvrir les perspectives, susciter l'intérêt. Notre but serait atteint si, après les avoir lus, l'étudiant s'était assez familiarisé avec ces documents pour ne plus croire qu'il existe d'un côté le monde des inscriptions, de l'autre celui des écrivains; pour oser aussi se risquer, à l'occasion, parmi les publications plus savantes ».

Atîngerea unui asemenea țel depinzînd în primul rînd de valoarea textelor puse la dispoziția cititorului, era firesc ca atenția editorilor să se îndrepte înainte de toate spre alegerea acestora, împrumutate unor cît mai variate categorii de documente. În fapt, trebuie să constatăm că, mai degrabă decît o imagine de ansamblu a societății grecești, reflectată în inscripții, culegerea oferă o imagine a vieții publice a diferitelor cetăți, cele mai multe din piesele editate traduse și interpretate aparținînd fie clasei decretelor, fie legilor, scrisorilor oficiale, inventarelor și actelor de manumisiune. Lucrul poate fi regretat, dar se explică prin importanța neobișnuită a acestor categorii de texte și prin dorința de a nu spori peste măsură o publicație care, pentru a-și atinge scopul, trebuia să se mențină în limite modeste și la un preț accesibil.

Oricum ar fi, dacă nu toate varietățile de inscripții sînt reprezentate în culegere, se poate spune fără șovăială că toate cele 53 de documente alese prezintă un interes indiscutabil, începînd cu faimosul decret samian în cinstea lui Boulagoras (SEG I 366), atît de prețios pentru cunoașterea instituției *siloniei* în lumea elenistică, și sfîrșind cu încă și mai faimoasa proclamație a regelui Așoka, inscripția bilingvă a cărei recentă descoperire și publicare a stîrnit în lumea istoricilor de pretutindeni o vîlvă extraordinară. În linie generală, prezentarea fiecărui document comportă o succintă lemmă, o ediție critică, o traducere și un comentariu proporționat cu natura textului analizat. În această din urmă privință, se poate face observația că explicațiile sînt de multe ori sumare, dacă ne gîndim că lucrarea se adresează în primul rînd unor cititori nespecialiști. De asemeni, că în unele cazuri traducerile sînt cam libere sau că lasă la o parte unele elemente ale frazei, ca în inscripțiile nr. 10, r. 10; nr. 18, r. 6—7; nr. 30, r. 13 — ca să citez doar cîteva exemple.

Volumul se încheie cu doi indici excelenți: de materii și de termeni greci, lux aproape neîntâlnit la o lucrare de asemenea proporții. Mai ales indicele de cuvinte (în realitate, de expresii formulate, fiecare termen fiind redat în înlănțuirea lui gramaticală) e o realizare meritorie, pentru care cititorul trebuie să le fie recunoscător autorilor.

Cele câteva scăderi semnalate, ușor de înlăturat cu prilejul unor ediții viitoare, nu scad întru nimic meritul unei lucrări a cărei oportunitate greu ar putea fi contestată și care, chiar în forma-i actuală, e menită să aducă învățămîntului servicii indiscutabile.

D. M. Pîppidi

T. V. BLAVATSKAIA, *Очерки политической истории Боспора в V—IV вв. до н.э.* Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1969.

Lucrarea de față este a X-a publicație din cunoscuta colecție editată de Academia de Științe a U.R.S.S. «Причерноморье в античную эпоху». Autoarea, cercetătoare cunoscută din numeroase alte lucrări asupra istoriei antice a țărmurilor Mării Negre, își propune să urmărească politica externă a statului bosporan în legătură cu dezvoltarea lui internă și cu liniile generale ale istoriei politice a țărilor din răsăritul Mediteranei. Asupra istoriei Bosporului există deja numeroase lucrări, unele datorate unor savanți ca V. V. Latîșev, M. I. Rostovțev, S. A. Jebelev, dar tocmai datorită îmbogățirii cunoștințelor, și mai ales lărgirii cercului problemelor studiate, unele izvoare și fapte istorice au căpătat o importanță mult mai adîncă decît se bănuia pînă acum, ceea ce face necesară o nouă revizuire a problemelor și uneori chiar renunțarea la anumite puncte de vedere. Lucrările lui D. P. Kallistov și B. N. Grakov au arătat netemeinicia teoriei lui M. I. Rostovțev despre existența unei mari puteri scitice de tip feudal în sec. VI—V î.e.n. În legătură cu aceasta problema raporturilor scito-bosporane apare într-o lumină nouă. Trebuie să se renunțe la ideea greșită a stăpînirii scitice asupra Bosporului (care ar fi plătit tribut sciților) în sec. III—II, ca și la ideea importanței rolului sciților în Crimeea în sec. II î.e.n. ș.a.

Cercetările arheologice din ultima vreme dau de asemenea posibilitatea revizuirii punctului de vedere asupra caracterului economiei statului bosporan. Studiarea așezărilor sătești, nu numai a celor orașenești, a arătat că ramura principală a economiei era agricultura și că rolul atribuit comerțului în economia întregului stat era exagerat. Multe obiecte considerate importate s-au dovedit a fi de proveniență locală, ceea ce face necesară o revizuire critică a izvoarelor asupra comerțului Pontului cu țările Mediteranei și a vederilor existente asupra politicii externe a Bosporului.

În primul capitol al lucrării: «Unele trăsături ale organizării politice a Bosporului în sec. V î.e.n.», se arată importanța schimbării survenite în raporturile dintre bosporani și triburile scitice vecine în urma constituirii, încă de pe la începutul secolului V, a unei uniuni a orașelor și așezărilor de pe țărmurile răsăritene ale Bosporului Cimerian, devenită cu timpul un organism statal foarte rezistent. Autoarea aduce dovezi în sprijinul ideii că uniunea bosporană nu este legată de începutul domniei Arheanactizilor (480 î.e.n.), cum se credea în general, ci este mult anterioară, iar Arheanactizii n-au făcut decît să pună mîna pe putere în uniunea deja existentă. Urmărind istoria uniunii bosporane, T.V. Blavatskaia pune din nou problema originii Spartoichizilor și a raporturilor Bosporului cu tracii. Aproape toți cei care s-au ocupat de această problemă au dat atenție exclusiv numelor trace, scăpînd din vedere faptul